

Herregårdsmuseet i 2009

Af museumsdirektør Britta Andersen

Onsdag den 9. september 2009 fik Gammel Estrup besøg af Folketingets Kulturudvalg. Besøget var en del af en større rejse, hvor udvalget kom rundt til en række kulturinstitutioner i Østjylland og altså også Gammel Estrup – Herregårdsmuseet. For at illustrere den eksplosive udvikling museet har gennemløbet de seneste ti år, var politikerne med på en spændende tur gennem herregården, hvor de ved selvsyn kunne opleve et bredt udsnit af det, som museet har satset målrettet på i en årrække – personlig kontakt og direkte formidling til museets mange brugere. Politikerne mødte derfor undervejs husjomfruen, Jytte, i hektisk aktivitet ved brændekomfuret i herregårdskøkkenet,

hvor hun var ved at bage kærnemælkshorn og brygge kaffe på Madam Blå, og oppe i herskabets gemakker på første sal mødte de ”kontrafejerer” – eller grevens private portrætmaler – der var ved at male et billede af grevinden. I spisestuen var stuepigen, Stine, ved at gøre klar til middagen om aftenen, mens hun fortalte om sine bestræbelser på at skaffe sig et passende parti blandt herregårdens mange ansatte. Både oprettelsen af Dansk Center for Herregårdsforskning, der har en særdeles aktiv formidlings- og bevaringsindsats, og den store satsning på formidling var blandt de emner, politikerne blev præsenteret for, men der blev også tid til at fortælle om nogle af de udfordringer, museumsområdet står over for i disse år – så som behovet for midler til den basale museumsdrift; bevaring, forskning, registrering, konservering og sikkerhed. Forvaltningen af Danmarks spændende kulturarv har nemlig brug for øgede basisbevillinger, hvis kulturarven også i årene fremover skal forvaltes forsvarligt. Besøget, der sluttede med en frokost i Orangerierne, blev vel modtaget af politikerne, og det var naturligvis en tilfredsstillelse for museet sådan direkte at få politikerne i tale.

*I årets juleudstilling var det igen muligt at få et indblik i herskabets julemiddag anno 1918 i spisestuen, hvor julebordet stod smukt opdækket.
Foto: Gammel Estrup.*

*Gammel Estrup riddersal med nymalet gulv, der nu på fornemste vis bidrager til helhedsoplevelsen af det smukke rum.
Foto: Gammel Estrup.*

Udstillinger

I al sin pragt har *Riddersalen* på Gammel Estrup – Herregårdsmuseet i en stor del af museets tid givet et indtryk af 1700-tallets storhed på de danske herregårde generelt og på Gammel Estrup specifikt: Det prægtige stukloft med den originale lysekroner, de marmorerede døre og paneler og ikke mindst væggenes flamske gobeliner, der afbilder ejerslægtens otte herregårde ved 1600-tallets slutning. Dette udgjorde

til sammen et næsten fuldendt herregårdsinteriør fra 1720'erne. Enkelte af rummets dominerende elementer brød indtil maj 2009 helheden og forvirrede indtrykket af salen som herremandens repræsentative rum, idet gulvet efter en restaurering i 1900-tallet fremstod råt og ubemalet, hvad det aldrig ville have gjort i så fornemt et rum i 1700-årene. Trægulve blev fra begyndelsen af 1700-tallet mere og mere udbredte i de betydningsfulde rum i de finere huse. Dette for-

Riddersalen som den tog sig ud i den tidligere museumsperiode med trægardiner og ubehandlede trægulve. Foto: Gammel Estrup.

anlediges blandt andet af varmemensyn (trægulve holdt bedre på varmen i det nordiske klima) samt af barokkens nye boligideal, hvor tingene skulle ligne noget, de ikke var – 1700-tallet var med andre ord en illusionernes tid. Barokken fandt generelt stor glæde i illusioner, ikke blot i form af arkitektoniske skuekulisser ved festlige lejligheder som æresporte og tableauer, men også i de daglige omgivelser. Loftsmalerier åbnede stuklofterne op mod den åbne himmel, træpaneler

og –gerigter blev marmoreret, og gulvene blev malet i stenimitation i forskellige, brogede mønstre, ikke som en billigere erstatning, men for at vise, at man kunne skabe en illusion, der var bedre end naturen. Inspireret af den europæiske hofkultur var 1700-tallets farvemættede univers kulissen om herskabets dagligdag. En rundhåndet donation på godt en halv million kroner fra Inge og Asker Larsens Fond gjorde det muligt at genskabe et helstøbt herregårdsinteriør

i salen på Gammel Estrup i 2009 – med silkegardiner i vinduerne og et trægulv, der, som 1700-tallets mode foreskrev, var malet som marmorfliser. Bemalingen af gulvet har helt klart bidraget til at give publikum et bedre indblik i 1700-tallets repræsentative livsstil blandt landets øverste elite på herregårdene. Arbejdet med ”nyskabelsen” af det fornemme rum blev udført i tæt samarbejde med Kulturarvsstyrelsen og Nationalmuseets konserveringseksperter, og forud var gået mange måneder med at studere arkivmateriale og finde eksempler på malede gulve i ind- og udland.

Som ovenstående omtale af *Riddersalens* forvandling lige har demonstreret er fondsstøtte en afgørende forudsætning for, at museet kan gennemføre store og små projekter. Ud over Inge og Asker Larsens Fond har også Carsten Brebøls Almennyttige Fond gennem de senere år vist sig som en betydelig samarbejdspartner. Fonden har støttet væsentlige projekter som for eksempel indkøb af et tidstypisk herregårdskomfur i støbejern og indretning af et introduktionsrum i slotets stueetage. I 2009 blev museet også begunstiget med fondens støtte til to spændende projekter. Den ene del af fondsbevillingen virkeliggjorde særudstillingen *Herregårde i Danmark – Fotografier af Roberto Fortuna*, som desuden var en samproduktion mellem Nationalmuseet, Reventlow-Museet på Pederstrup på Lolland og Gammel Estrup – Herregårdsmuseet. Den anden del af bevillingen støttede en bogudgivelse, som vil blive omtalt nedenfor. Udstillingen af Roberto Fortunas smukke fotografier viste eksempler på, hvordan ”Den danske herregård” ser ud i dag, for

eksempel ved at vise storslåede produktionslandskaber, fornemme hovedbygninger, smukke parker, store avlsgårde og de mange historiske spor herregården har afsat i det danske kulturlandskab. Dørene åbnedes også til privaten, hvor man fik et indblik i en verden, der normalt ikke er tilgængelig for offentligheden. På Gammel Estrup blev endvidere føjet en genstandsdimension til i form af spændende effekter fra ni udvalgte herregårde i Danmark. Genstandene blev udstillet sammen med de respektive herregårdsejeres ord for, hvorfor den valgte genstand er helt særlig for netop deres herregård. Udstillingen blev åbnet for offentligheden den 7. maj.

Også museets tredje udstillingsåbning i 2009 var finansieret af fondsstøtte. Denne gang var det Augustinus Fonden, som havde støttet indretningen af et herregårdsbibliotek, der i øvrigt var en del af den *Generalplan*, museet har lagt for hele hovedbygningens fornyelse, og som i disse år fungerer som museets målrettede styringsredskab.

Om bøger, biblioteker og adelsmænd skulle den berømte engelske forfatter Charles Dickens engang have skrevet, at man kun kan tage en gentleman alvorligt, hvis hans bibliotek indeholder mindst 20.000 bind – til gengæld er der ingen krav om, at han skal have læst alle bøgerne! Denne udtalelse stammer fra bogen *Pickwick-klubbens* efterladte papirer fra 1830, og trods den lettere karikerede beskrivelse så har Dickens ret så vidt som angår bøger, viden og kundskaber, som altid har været et centralt element i enhver gentlemans, eller herremands, liv. Når de

unge adelsmænd drog på dannelsesrejser i Europa og tog ophold ved udenlandske universiteter, stiftede de – blandt andet gennem bøger og internationale biblioteker – bekendtskab med udenlandsk tænkemåde, viden og kundskaber. Disse nye discipliner og bøger bragte de med sig hjem til Danmark. Herregårdene og deres biblioteker blev dermed på mange måder et centralt omdrejningspunkt, hvorfra den indhentede viden spredte sig til resten af samfundet. I erkendelse af herregårdsbibliotekernes betydning har det længe stået højt på museets ønskeliste at kunne vise de besøgende et herregårdsbibliotek, og gennem en årrække er der blevet arbejdet målrettet med at genetablere og nyindrette Gammel Estrups herregårdsbibliotek. Hvor lå så biblioteket her på Gammel Estrup? I et udateret inventarium nævnes et bibliotek på 4.000-5.000 bind. I inventariet er endvidere henvisning til et katalog, som man desværre ikke ved, hvor er. I et andet inventarium – fra 1801 – er der tale om biblioteks-bøger på forskellige sprog og omhandlende forskellige former for videnskab. I inventariet anføres Biblioteket som placeret i *Runddelen* på anden sal – hvilket dårligt kan være andet end samme sals tårnværelse, dels fordi det passer med den rækkefølge, rummene nævnes i i inventariet, dels fordi det er det eneste rum, som er rundt i den fløj. Endelig har arkivstudier også bidraget til viden om, hvad biblioteket indeholdt i beboet tid. Blandt materialet er boghandlerregninger fra København og Hamborg fra omkring 1800 – for eksempel en regning fra 1806 fra Fr. Brummer, som er dateret i *Copenhagen*, og som er på 20 sider og

Riddersalen under restaurering ved Nationalmuseets konserveringseksperter Robert Larsen og Anja Petersen. Foto: Gammel Estrup.

beløber sig til 4.120 rdl. – og de indkøbte bøger har været på dansk, tysk, fransk, engelsk og italiensk. Det kan hermed udledes, at bøger blev altså indkøbt både i København og i udlandet. Og for store summer. En del af bøgerne i herregårdsbiblioteket er forsynet med et stempel på første side, hvor der står *Gl. Estrup* og *Greve Scheel*. Jørgen greve Scheel, som det er, var nemlig en af Gammel Estrups helt store lidenskabelige bogsamlere, og bøger havde livet igennem hans store interesse og bevågenhed.

Julen var i beboet tid en travl tid for herregårdens tjenestefolk. Hele det store hus skulle gøres klar til den forestående højtid. Der skulle slagtes gris, bages julekager, gøres rent og redes op til herskabets mange overnattende gæster og meget andet, før julefreden omsider kunne sænke sig over herregården. Hvert

Efterårsaktiviteter i køkkenet. Husjomfruen og kokkepigen, i skikkelse af Stine L. Rasmussen og Jytte Møller Nielsen (ved komfuret), er i fuld gang med efterårets syltning, hjulpet af ivrige besøgende. Foto: Gammel Estrup.

år i fem weekends op til jul giver museet publikum et indblik i denne travle og glade tid, og 2009 var da heller ingen undtagelse. I den sidste weekend i november blev herskabets store juletræ i *Riddersalen* pyntet, gaverne blev lagt frem, der blev dækket et smukt julebord til herskabet i *Spisestuen* og et mere beskedent til tjenestefolkene i *Folkestuen*, og herregårdens sale og gemakker blev i det hele taget gjort

hyggelige med dekorationer og blomster. I køkkenet kunne man følge med, når husjomfruen sørgede for, at julemaden til herskab og tjenestefolk med kalkun, gås, kartofler, rødkål og meget andet bliver tilberedt på det store brændekomfur og rettet an på det fine porcelæn, før den serveres af herregårdens tjenere og stuepiger. Adelslægten Scheel, som ejede Gammel Estrup gennem århundreder, har utvivlsomt holdt

mange glade julefester her i tidens løb. I 1918 havde en ny generation netop overtaget Gammel Estrup, da Christen lensgreve Scheel i foråret havde arvet herregården efter moderen Christiane, og den første jul blev sikkert fejret i *Spisestuen* og den imponerende *Riddersal*. Den 65-årige lensgreve havde en stor familie at holde julefesten med, da han var gift for anden gang og havde ikke mindre end 11 børn, 6 svigerbørn og adskillige børnebørn. Også det tyende, som var-tede herskabet op, holdt jul på herregården, og deres borddækning og julemenu kunne de besøgende se i herregårdens Folkestue.

Ferieaktiviteter

I vinterferien var der fokus på 1700-tallet og det liv, som grevefamilien levede i hovedbygningen århundredet igennem. De besøgende kunne høre historier om 'Obersten', 'Overstaldmesteren', 'Gesandten' og 'Den vilde Greve', som var de fire generationer, der satte deres præg på Gammel Estrup i det 18. århundrede. Det var også muligt for børn og barnlige sjæle selv at prøve kræfter med portrætkunsten, idet grevskabets portrætmaler var indkaldt til at instruere i malekunstens hemmeligheder. For dem, som ikke havde mod på at fatte pensel, blyant eller farvekridt, var det oplagt at kaste sig over modelbyggeriets udfordringer. Ark med en model af Gammel Estrup lå klar til at blive klippet ud, limet sammen og genopstå som en tredimensional version af slottet.

Påskeferien satte fokus på den periode i 1600-tallet, hvor slægten – i lighed med Europas store fyrstehuse

– forsøgte at fremstille guld. Det foregik i alkymistværkstedet, som ligger under det ene af de flankerende, ottekantede tårne på bygningens facade mod vest. De fleste kender måske nok lidt til alkymi, men kun få ved, hvor udbredt troen på alkymi var før i tiden. Alkymister arbejdede med at finde livets vand, fordi den, der drak det, ville blive begunstiget med evigt liv. De søgte også at lave *alkahest*, det vil sige en opløsning, som ethvert materiale kunne opløses i. Og så arbejdede de på at finde De vises Sten, et materiale som kunne bruges til at ændre kviksølv eller bly til sølv eller guld. Alkymien trivedes mellem det 15. og 18. århundrede, og i Danmark er det især Tycho Brahes arbejde med alkymi, der er kendt, men også Kong Frederik III og mange herregårdsejere var alkymister, f.eks. Valdemar Daa på Borreby, Erik Rosenkrantz på Rosenholm og

Juleaktiviteter på herregården. Det vigtige valg af farver til juleklip foretages under kyndig vejledning af husjomfruen. Foto: Gammel Estrup.

Som traditionen byder åbnede museet op til 1700-talsdage i en weekend i juni hvor publikum bl.a. kunne møde periodens høj fornemme personer med pudderparykker og silkeklæder. Foto: Gammel Estrup.

altså også Christen Skeel på Gammel Estrup. I ferien blev de besøgende blandt andet inviteret til at hjælpe med at finde metaller til guldeksperimenter og deltage i forsøget på at fremstille guld.

Som bekendt er efteråret frugt- og børsæson, hvor det, før køleskabet blev hvermands eje, var nødvendigt at ruste sig med et forråd af disse vitaminrige råvarer til vinteren. På Gammel Estrup stod efterårsferien derfor

for tredje år i træk i syltningens tegn. Husjomfruen og hendes kokkepige havde taget forklæderne på og tændt op i det store brændekomfur, så fadburets hylder atter kunne blive fyldt op med gelé, syltetøj, rødbeder og saft af forskellige frugter – på den måde kunne publikum samtidig få en oplevelse af, hvordan man omkring forrige århundredeskifte sikrede tilbehør og smagsgivere til herskabets mad i vinterhalvåret. De besøgende gav

køkkenpersonalet en hjælpende hånd med at fyre op i komfuret, skrælle og skære æbler på æblemaskinen eller koge frugt til syltetøj og saft i de store gryder til komfuret. Naturligvis var det muligt for alle at få en smagsprøve på egne anstrengelser med hjem.

I julemåneden blev der taget et helt nyt initiativ i 2009, idet museets personlige formidler, Stine Lucia Rasmussen, etablerede et nyt tilbud til børnehaver, skoler, skoletjenester og fritidshjem. Børnene, som besøgte herregården, kunne opleve julen anno 1918 og alle de mange forberedelser hver dag fra midt i november til juleaften. Stine tog imod udklædt som en af husets stuepiger, og hun berettede om nogle af de mange juleforberedelser – julemad, julepynt, rengøring af herregårdens mange rum og ikke mindst livet på en dansk herregård julen 1918. Det var også muligt at klippe julepynt efter gamle skabeloner, bage og spise småkager og danse om juletræet i *Riddersalen*. Eftersom alle ledige tider hurtigt blev besat, kan museet vist roligt gå ud fra, at det var populært, og at alle gik derfra glade og i høj julestemning.

Øvrig formidling

I foråret 2009 gennemførte Gammel Estrup – Herregårdsmuseet i samarbejde med Destination Djursland en herregårdssatsning, der var en kombination af oplevelser for flere sanser – nemlig høre-, syns, og smagssansen. Over fire søndage blev der arrangeret foredrag, musik og kulinariske oplevelser, som havde til formål at åbne folks sind overfor disse skønne kunster og føje en ny dimension til hver enkelt kunstart.

For eksempel har musik alle dage været en væsentlig del af vores forståelse og oplevelse af fortiden, fordi den automatisk åbner et vindue til historien og mange gange giver os en forståelse af tidligere tiders kultur lettere end bøger, diverse beskrivelser og tekst vil kunne. Når historisk musik kombineres med en fortælling og en historisk menu, bliver fortiden pludselig nærværende på en måde, som ellers ikke er mulig, og samtidig skabes en ny sammenhæng, som giver øget værdi til alle tre elementer. De fire arrangementer havde fået titlerne *Rejser på slottet*, *Dans på slottet*, *Kvinder på slottet* og *Bellmann på slottet*. Med hver deres musik, kunstner, foredragsholder og menu var programmet *Musik og ord på djurslandske herregårde* en helt særlig lejlighed til en helhedsoplevelse, hvor alt gik op i en højere enhed.

Årets udgave af 1700-tals markedet var den ottende af slagsen, og markedet beviste sin værdi ved at øge besøgstallet med næsten 600 flere end året før. Det kunne man også mærke, for der var mere travlt hos alle de involverede. Til eksempel kan nævnes, at pandekagebagerne bagte 1147 pandekager, og grisestegeren særdeles hurtigt fik udsolgt – det var godt, fordi han og assistenterne havde været meget tidligt oppe begge dage, netop for at få grisen klar til frokost. Gøglerlegepladsen blev flittigt brugt og var med til at lokke folk længere ned i haven, hvor der blev drukket rigtigt mange kopper kaffe og spist en masse kage i Orangerierne. Der var mange børn, der fik et sværd med hjem, og de voksne har nok fået øl eller saft i kælderens. Børstenbinderen og

Holbergs Den Politiske Kandestøber i riddersalen ved teaterselskabet Pulchra Semper Veritas. Foto: Gammel Estrup.

trædrejeren var med for første gang, og der var nye aktiviteter og optrin med lokale frivillige. Generelt kunne det konstateres, at stemningen var god, og det bemærkede mange af gæsterne, som for en hel dels vedkommende viste sig at være gengangere fra årene før – de kom igen, fordi de syntes, det var sjovt at være på marked. Og så netop, fordi der altid var sådan en god stemning.

Sommeren igennem var der hver dag aktiviteter i køkkenet, hvor ansatte og frivillige bagte kager og bryggede kaffe på *Madam Blå* til de besøgende. Bagværket var fremstillet efter gamle opskrifter, hvoraf en del stammede fra *Ottilies kogebog*, som museet havde fået indleveret af hendes datter nogle år tidligere. Ottilie Olsen var ansat som husjomfru på Gammel Estrup fra 1918 til 1924. De fleste besøgende satte stor pris på at

komme i køkkenet, hvor man dels kunne nyde synet og duften af det lækre bagværk, dels kunne komme i snak med køkkenpersonalet og få lidt information om stedet og tidligere tiders køkkenfærdigheder.

Køkkentjansen blev i 2009 udvidet med en stuepige, idet Arbejdsmarkedets Feriefond havde begavet museet med lønmidler til ansættelse af en personlig formidler. Det blev cand.mag. i historie Stine Lucia Rasmussen, der tidligere har arbejdet med forskningsprojektet *Kærlighed på herregårdene*. Fra sit forskningsprojekt havde Stine den nyeste viden på området, og det var den, hun iført stuepigeuniform fortalte for de besøgende både i køkkenet og i herregårdens øvrige sale og gemakker. Den bærende tanke bag dette initiativ har været museets ønske om at satse på personlig kontakt til de besøgende. I et moderne samfund, hvor såvel kontakt til den lokale kommune som bestilling af færge- og flybilletter oftest overlader folk til et upersonligt tastesystem, har museet valgt at gå den modsatte vej og sætte den personlige kontakt højest. På den måde kunne museumsgæsterne komme i direkte dialog med fagpersonale, der fortæller nogle af de historier, som man normalt ikke hører, når man besøger herregården. Det har vist sig at være en succes, fordi de fleste besøgende gerne ville vide mere om herregårdslivet og nød at få historierne fortalt direkte af en person, der har arbejdet dybdegående med materialet og derfor også kan besvare spørgsmål og opklare noget, man måske længe havde spekuleret over. Desuden havde museet også den glæde, at en del besøgende, som

tidligere havde været ansat på en herregård, kunne supplere med egne erfaringer.

Søndag den 5. juli inviterede museet sammen med teaterselskabet *Pulchra Semper Veritas*, der har til huse i Den Gamle By i Århus, til Holberg-komedie i

To fine „komtesser“, som deltog i arrangementet „krigen i østjylland“ i september 2009.

haven. Det var stykket *Den politiske Kandestøber*, der blev opført. Knap 100 gæster oplevede den farverige komedie, som blev opført i *Riddersalen*, fordi det danske sommervejr svigtede og sendte regnbyger ned over haveanlægget, der plejer at danne ramme om teaterselskabets opførelser.

I september måned holdt Randers Kammerorkester deres traditionsrige slotskoncert på Gammel Estrup. Ud over Gammel Estrup indgår også Overgård Gods og Clausholm Slot i aftalen, der går tilbage til midten af 1950'erne, og glædeligt nok i vore ellers troløse og omstillingsparate tider er der stadig stor søgning til koncerterne, som således altid er udsolgt på Gammel Estrup. Årets program omfattede da også musik af populære kunstnere som blandt andre *Mozart*, *Beethoven* og *Haydn*, og da det var Kammerorkesteret, der stod bag, præsenteredes publikum også som altid for veloplagte musikere og engagerede og kompetente strygere – denne aften var det Kajetan Balaban på 1. violin, Bjarne Stange Nielsen på 2. violin, Olga Goija på bratsch og Anker Sigfusson på cello.

I weekenden 5.-6. september løb et storstilet arrangement – *Krigen i Østjylland* - af stabelen. Det foregik i et samarbejde mellem seks museer og havde været under forberedelse over det meste af et år. De seks museer, der deltog i samarbejdet, var – ud over Gammel Estrup – Djurslands Museum, Skanderborg Museum, Museet for Syddjurs, Odder Museum og Økomuseum Samsø. Baggrunden for samarbejdet var indgåelse af en kulturaftale i 2009 mellem seks kommuner, hvor Favrskov, der ikke har et museum, også

deltog. Samarbejdet fik navnet *Kulturring Østjylland*, idet det omfattede de kommuner, der ligger i en ring umiddelbart omkring Århus. I 2009 var sigtet med museumssamarbejdet at sætte fokus på kulturlandskabet og de spor, der stadig kan læses ude under åben himmel. Fælles fokus var de krige, der var blevet udkæmpet i Østjylland gennem de seneste 200-250 år, fordi de havde påvirket landskabet og befolkningen i området massivt, enten i form af direkte kampe, opbygning af militære værn og bastioner eller som et dagligt savn eller måske ligefrem tab af familiemedlemmer, når soldaterne skulle rekrutteres. I dag kan krig forekomme mange danskere fjern og distanceret, fordi den foregår langt fra de hjemlige, østjyske himmelstrøg, men sådan har det altså ikke altid været. Derfor brugte Gammel Estrup og Djurslands Museum skanseanlægget ved Gjerrild klint på næsen af Djursland som udgangspunkt for at fortælle historien om det danske forsvars heltemodige indsats mod englændernes overlegne styrker under Napoleonskrigene i første del af 1800-tallet. Arrangementet tog sit udgangspunkt ved Sostrup slot, hvor man kunne følge greven, Jørgen Scheel (1768-1825), som klædte sig i krigsdragt og gjorde sig klar til kamp ved de skanser, han havde opbygget ude ved kysten som værn mod englændernes angreb. Herefter gik de godt 150 fremmødte besøgende i samlet flok fra Sostrup til Karlby Klint, hvor man kunne følge eksplosioner fra søslaget, se våben fra tiden o. 1800, besøge feltlazarettet og tale med sygeplejersken, der plejede de sårede, smage datidens soldaterkost, se marinemaleren i fuld gang med forevigelsen af slaget

*Allehelgensaften på Gammel Estrup – Herregårdsmuseet er altid stemningsfuld. Her samles fakkeltoget i gården.
Foto: Gammel Estrup.*

på søen og møde grevefamilien, der ivrigt fulgte slaget i sikker afstand inde på stranden. Ved arrangementets afslutning blev de fremmødte transporteret retur til deres biler ved Sostrup slot i en bus, så de kunne spare kræfterne på tilbageturen.

Tre tirsdage i september gentog museet sidste års foredragssucces. Denne gang var det godsejere fra det østjyske område, der med egne ord fortalte om den betydning herregårdene havde haft i deres liv, hvor-

dan de har valgt at drive herregården, om vilkårene for at drive en herregård i dagens Danmark og meget andet. En af Gammel Estrups fornemste opgaver er nemlig at fortælle de besøgende historien om livet på herregårdene. Det gælder ikke kun historisk set, for herregårdene står der endnu, og selvom deres betydning i samfundet og vilkårene for deres eksistens har ændret sig, bor der stadig familier i de store huse. Ofte har familien boet der eller været tilknyttet

Med den digitale formidlingsplatform „Historiefortælleren” åbner Herregårdsmuseet op for helt nye muligheder for information om Gammel Estrup. Websitet åbner i januar 2011. Foto: Gammel Estrup.

herregården i generationer, og mange har gjort det til deres livsværk at drive de historiske steder videre ind i det 21. århundrede. De tre fortællere i 2009 var kammerherre, hofjægermester, orlogskaptajn Lennart von Lowzow fra herregården Løvenholt ved Them, Erik baron Rosenkrantz fra Rosenholm ved Hornslet og godsejer Dorte Mette Jensen, der driver et økologisk landbrug med planteavl og geder på herregården Stenalt ved Ørsted. Til hvert foredrag var der mellem 70 og 100 tilhørere, som afsluttede aftenen med en kop kaffe og hjemmebag fra brændekomfuret. De besøgende kunne også i pausen eller før foredraget

besøge museets udstilling om danske herregårde på anden sal.

På den sidste dag i oktober afholdt Gammel Estrup for tiende år i træk *Allehelgensaften*, hvor besøgende blev lukket ind i hold for at undgå for megen trængsel på én gang. Ifølge folketroen blev *Allehelgensaften* efter middelalderen den aften, hvor hekse, genfærd og mørkets magter var løs. Derfor gjorde man tidligere særlig meget ud af at fortælle spøgelseshistorier og tage varsler på netop denne aften. Det første hold, der blev lukket ind på Gammel Estrup, startede kl. 18, herefter fulgte andet og tredje hold, henholdsvis kl. 20 og kl.

22. Alle tre gange kunne man opleve herregården efter mørkets frembrud og få fortalt nogle af de sagnhistorier, traditionen har tilskrevet stedet. Arrangementet var af flere årsager en succes for museet, dels fordi det var det højeste antal besøgende, der nogensinde har været til dette arrangement – godt og vel 1100 gæster – dels fordi flere end halvdelen var børn og unge, en gruppe, det sædvanligvis er svært at tiltrække.

Begrænset, som Gammel Estrup er, af fredninger, voldgrave og Alling Å, kan en fysisk udbygning af museet ikke så let gennemføres. Alligevel mødes museet i lighed med landets øvrige museer i stigende grad af et kræsent publikum, der stiller krav til fornyelse, løbende udvikling og præsentation af hidtil usete oplevelser og tilbud. Hertil kommer, at flere og flere danskere har et ringe kendskab til den danske kulturhistorie generelt og til herregårdskulturen specifikt. Disse realiteter valgte museet i 2009 at opfatte som en udfordring til at tænke nyt, og resultatet blev, at et helt dugfrisk, spændende og særdeles omfattende formidlingsprojekt – *Historiefortælleren* – blev påbegyndt. *Historiefortælleren* er en digital formidlingsplatform, som dels skal sætte museets mere utilgængelige skriftlige kilder (ligprædikener, lejlighedsvers, fransk og tysk korrespondance og meget andet) i spil, dels skal imødekomme nogle af de grupper, der ikke kan være fysisk til stede på museet (handikappede, udlændinge, unge mellem 20 og 30 år med flere). Herregården vil med dette internetsite få en virtuel tilbygning, som i løbet af 2010 skal realiseres gennem brugerinddragelse, således at den enkelte bruger får mulighed for at sætte

sit eget perspektiv på og kaste nyt lys over kulturarven i et individuelt dannelsesprojekt. Visuelt vil sitet være udformet som 'slottet' eller hovedbygningens facade med personer, som kan aktiveres. Ved at dykke ned i 'skatten', som er et arkiv og genstandskatalog, kan brugerne ved at hente genstande og aktivere dem sammen med fortællinger opbygge nye historier. Det færdige resultat kan efterfølgende vises i 'paradesengen', der fungerer som en virtuel biograf. Til dette projekt opnåede museet i 2009 støtte på kr. 869.000, og hovedparten af midlerne kommer fra Kulturarvsstyrelsens puljer.

Udgivelser

Bogserien *Herregårdshistorie* udkom med fjerde bind i serien i november 2009, og endnu engang havde *Albert Nielsen og Hustru Anna Nielsens Fond* støttet udgivelsen, så bogen takket være fondens bevilling kunne realiseres. Serien er tænkt som et formidlingsforum, hvor det er muligt at skabe større tilgængelighed til de danske herregårdes kulturhistorie og til de mange aktiviteter og tiltag, der generelt foregår på herregårdsområdet i disse år. *Herregårdshistorie 4* tog fat på problematikken om dokumentation af den verdslige kulturarv, som herregården udgør. De danske herregårde er ikke blot imponerende bygningsværker, men også store videnscentre: Lange perioder fungerede de som *Porten til Europa*, hvorigennem den nyeste viden, ændrede madvaner, nye skikke og de seneste tekniske fremskridt først vandt indpas for siden at spredes til

resten af samfundet. Arbejdet med dette rigt facetterede og nuancerede område, som herregårdene således udgør, var også i 2009 en glædelig udfordring for alle på Gammel Estrup – Herregårdsmuseet. Imidlertid er store dele af det daglige arbejde mere eller mindre usynligt, fordi det oftest kun er selve slutproduktet – formidlingen – der bliver umiddelbart synlig udadtil. Forskning, indsamling, bevaring og registrering er langt mindre synlig for omverdenen. Det gør imidlertid ikke arbejdet mindre interessant. Det stiller blot større krav til arbejdet og til de bagvedliggende strategier for – til eksempel – bevaring og dokumentation. Uden grundigt forarbejde og omfattende dokumentation kan vi ikke bevare de nødvendige informationer om kulturarven, som samfundet skal lære af og bygge videre på. Men når det gælder nutiden, er der dog fortsat ikke tilstrækkelig forståelse for nødvendigheden af god og velovervejet dokumentation. Med artiklen *Kulturarvens usynlige konstruktioner* slog museet et ekstra slag for den gode sag – dokumentation – hvor der er behov for, at nogen tager fat. Jo før, jo bedre. Her på Gammel Estrup – Herregårdsmuseet er der gennem de seneste år gjort en god del af forarbejdet blandt andet gennem den indsats, *Dansk Center for Herregårdsforskning* har ydet i forbindelse med etableringen af sitet www.danskeherregaarde.dk.

Samtidig med indvielsen af det nye herregårdsbibliotek i august 2009 udgav *Dansk Center for Herregårdsforskning* bogen *Kreaturforsikringsforeningen KUSTOS 1881-1999*. Bag denne måske lidt

interessante titel gemmer sig en fantastisk historie om landbrugets udvikling i en periode, som nok må betegnes som en tid med en eksplosiv vækst og gennemgribende forandring af det gamle, danske erhverv – landbrug. Bag udgivelsen lå Centerets undersøgelse af det arkivmateriale, som findes efter forsikrings-selskabet Kustos. Selskabet blev etableret i 1881 for at forsikre de ofte meget store besætninger – heste, svin, får, malke- og fedekvæg – der fandtes på de større gårde. I 1999 blev selskabet opkøbt af forsikrings-selskabet Codan. En kreds af aktive godsejere bag det gamle selskab havde i 2008 bevilget midler til at publicere selskabets historie, og historiker Janni Skovvang blev derfor ansat i Centeret til at foretage de bagvedliggende undersøgelser og skrive bogen om de forandringer, omlægninger og tilpasninger, selskabet måtte undergå i årenes løb for at overleve i en verden, der forandrede sig med eksplosiv hast. Såvel forskning som publikation blev finansieret af *Foreningen KUSTOS af 1881*.

Endnu et udgivelsesprojekt blev påbegyndt i 2009 – udgivelsen af en *Lommeguide til Herregårde*. Bogen skulle skrives af den kendte grafiker og designer Per Møllerup og skulle kunne give korte svar på nogle af de spørgsmål, som museet oftest bliver stillet: ”Hvad er en herregård”? ”Hvornår blev den sidste danske herregård bygget”? ”Hvad er en herremand”? eller ”Hvilke herregårde er åbne for publikum”? Spørgsmål som disse skal man i dag lede efter svar på mange forskellige steder. Takket være en rundhåndet bevilling fra *Skibsfra Carsten Brebøls Almennyttige Fond* i

Herregårdspuljen på besøg på Hofmansgave. Foto: Per Windeleff.

2009 blev projektet igangsat og forventes realiseret i starten af 2010.

Forskning

I 2009 iværksatte museet forskningsprojektet *Kærlighed på herregården – herregården som ægte-skabsmarked 1880-1940*. Afsæt for dette projekt var, at herregårdene i perioden 1880-1940 var nogle af de største arbejdspladser i Danmark og som sådan fik stor betydning for lokalsamfundet på landet, hvor mange mennesker var tilknyttet herregårdene som

arbejdskraft i kortere eller længere tid. En stor del af de ansatte var unge mennesker, som på herregården fandt et fællesskab, de ikke havde derhjemme, hvorfor stedet blev andet og mere end blot en arbejdsplads – den blev en livsstil. På herregårdene fik de unge et grundigt kendskab til landbrugsdrift, og kvinderne i hovedbygningen fik indblik i at drive en husholdning og lave finere mad – kundskaber, som var værdifulde, når man senere selv skulle stifte bo. Herregårdene var derfor et populært karrierevalg. Konklusionen på undersøgelsen var, at herregårdene i bred ud-

strækning fungerede som ægteskabsmarked, da 30% af de ansatte fandt deres hjertes udkårne på samme herregård, hvor de selv var ansat. Tallet kan meget vel have været højere, hvis man kunne have fulgt de ansatte, som blev kærester eller forlovede med en kollega, men valgte at rejse videre til andet arbejde, inden de blev gift. Ud over museets egenfinansiering havde Kulturarvsstyrelsen bidraget med kr. 180.000 til undersøgelsen, som blev gennemført af cand.mag. i historie Stine Lucia Rasmussen, der efterfølgende har formidlet sine dugfriske forskningsresultater i udstillingsområdet, hvor hun dagligt har været at finde udklædt som stuepige anno 1918.

Tre museer og tre universiteter i henholdsvis Norge, Sverige og Danmark indgik i 2009 et forsknings- og formidlingssamarbejde, der over tre år skal munde ud i fælles publikationer, seminarer, udstillinger og undervisningsmateriale for de tre lande. Samarbejdet opnåede EU-støtte i februar 2009 og indgår nu som en del af *Interreg*, der er et EU-program, som støtter samarbejde på tværs af grænser og regioner med henblik på at styrke en afbalanceret udvikling af områderne i EU. Baggrund for projektet var, at de tre lande omkring Kattegat & Skagerak har et fællesskab og en fælles kulturarv på tværs af havet, som under projekttitlen *Västerhavets kulturarv* skulle synliggøres over tre år. Med rødder i de store mentalitets- og samfundsændringer, som landene gennemlevede i 1700-tallet, udsprang en fælles historie, som endnu er synlig i den nordiske hverdag. Mens sporene af 1600-tallet i vore dage kan være svære at

få øje på, er vores liv og kultur i høj grad præget af 1700-tallets ideer. Fremkomsten af nye kulturformer og vaner såsom teateret, øget privatforbrug, større mobilitet, muligheder for at rejse samt etableringen af nye kulturelle netværk er eksempler på fænomener, der siden 1700-tallet har præget et samfund på tværs af Kattegat & Skagerak. Arkitekturstrømninger, herregårdskultur, handels- og industriudvikling, videnskaber, religion samt ide- og tankemønstre er andre eksempler på en fælles kulturarv, som bandt og endnu binder mennesker sammen omkring Kattegat/Skagerak. Til forskel fra et traditionelt nationalt perspektiv skal projektet fokusere på Kattegat & Skagerak som et centrum – et skandinavisk indhav parallelt med den velkendte middelhavskultur. Det langsigtede mål med samarbejdet er at revitalisere den hverdagsinteraktion, som tidligere fandt sted på tværs af Kattegat & Skagerak, og dermed styrke samhørigheden i regionen på ny. Foreløbig kom det meste af 2009 til at gå med møder og projektudvikling, mens der i 2010 skal starte webkurser på universiteterne i Oslo, Göteborg og Århus og åbne en vandreudstilling i Larvik, Göteborg og på Gammel Estrup om 1700-tallet.

Arkivar Ole Degn arbejdede med udgangspunkt i *Generalplanen* fortsat med at opspore, indsamle og transskribere eksisterende arkivmateriale om Gammel Estrup. Nogle af hans resultater dannede baggrund for restaureringen og nyformidlingen af *Riddersalen*, mens andre oplysninger vil danne baggrund for det fortsatte arbejde med at kortlægge herregårdens his-

Deltagerne i Nordisk Slots- og Herregårdssymposium, der blev afholdt på Gammel Estrup – Herregårdsmuseet i september. Her på besøg hos Irene lensgrevinde Wedell på Frijnsborg. Foto: Gammel Estrup.

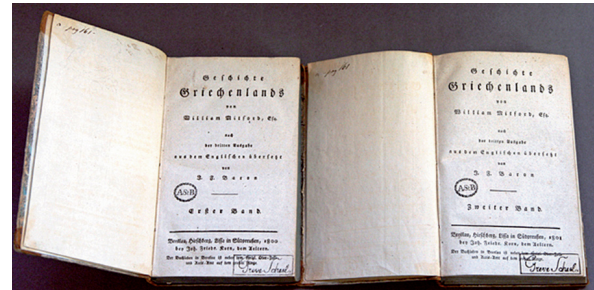
torie og dermed videreudviklingen af de enkelte rum og museet som sådant.

Herregårdspuljen holdt årets første møde på Hofmanskøge på Nordfyn. Programmet var alsidigt og omfattede emner som *Genbrug af herregårdsbygninger*, hvor Per Windeleff og Peter Bering gav eksempler på alternativ anvendelse af herregårdsbygninger, hollænderier eller mejeridrift på Fyn i 1700-tallet, *Karen Rosenkrantz de Lichtenberg – en kildeudgivelse* og *Kunst og Antikviteter*, hvor John Erichsen talte over

emnet lensafløsningen og dens betydning for afståelsen af herregårdenes kulturværdier og ikke mindst den rolle, som Frederiksborgmuseets direktør Otto Andrup i den forbindelse havde spillet. En indholdsrig dag, hvor deltagerne også fik lejlighed til at se det smukke, romantiske haveanlæg, der ligger omkring den særegne 1700-tals herregård. En af herregårdspuljens undergrupper med navnet *Køkkengruppen* har i en længere periode arbejdet med definitionen af de udtryk, der er blevet brugt om funktioner og rum,

som har tjent til opbevaring af råvarer og mad i husholdningen. Tidsrammen for gruppens undersøgelser har været årene mellem 1600 og 1950. Køkkengruppen har forsøgt at finde en første forekomst af udtrykkene (indenfor tidsrammen), at indkredse en mulig udvikling i form og funktion samt at angive et nogenlunde ophør af funktionen, for så vidt som dette har været muligt. Resultaterne blev opført i skemaer, som til stadighed vil blive suppleret af nye skemaer. Foruden selve udtrykkets historie findes her også bibliografiske oplysninger og kildeangivelser. Nogle af de begreber gruppen har arbejdet med er *Anretterværelse*, *bagers*, *bryggers* og *dueslag*. For yderligere information se www.gammelestrup.dk

Signe Steen Boeskov har siden 2006 været tilknyttet *Dansk Center for Herregårdsforskning* som ph.d.-stipendiat. Her indgår hun med projektet "Herskab og den rette opførsel. En kulturhistorisk undersøgelse af kulturelle kendetegn og dagligliv blandt godsejerfamilier i Danmark, 1850-1900". Projektet "Herskab og den rette opførsel" fokuserer på de kulturelle kendetegn for danske godsejere i sidste halvdel af det 19. århundrede. Således har Signe Boeskov undersøgt, hvilke værdier, former, symboler og andre kendetegn, der adskilte de danske godsejere fra andre befolkningsgrupper og fremstillede dens samfundsmæssige eksklusivitet. Projektet, der forventes afsluttet midt på året i 2010, har fokuseret på sammenhængen mellem tidens ændringer og de kulturelle kendetegn i godsmiljøet, herunder blandt andet betydningen af periodens borgerlige

Bogværket "Geschichte Griechenlands" fra 1801 blev indkøbt af Jørgen greve Scheel. Bogen er forsynet med stemplet Gl. Estrup og Greve Scheel. Foto: Gammel Estrup.

indtog på herregårdene, og om der var tale om to kulturelle grupper af godsejere efter opdelingen adelig versus borgerlig. Et andet skel lå i godsernes størrelse og de deraf følgende muligheder for at realisere en bestemt livsstil. Signe Steen Boeskov er cand.mag. fra Københavns Universitet og har tidligere blandt andet været ansat ved Nationalmuseet og Frilandsmuseet.

Sonja Marie Overgaard har siden november 2006 været tilknyttet *Dansk Center for Herregårdsforskning* som ph.d.-stipendiat. Hendes projekt, der i øvrigt udarbejdes i samarbejde med Arkitektskolen Aarhus, sigter blandt andet på at undersøge, om det er muligt at opstille retningslinjer for, hvordan fremtidige udviklingsbetingede ombygninger af herregårdenes drifts- og avlsbygninger i videst muligt omfang kan tilgodese bygningernes arkitektoniske kulturarvsværdier. Landbrugets dynamiske udvikling har gennem de seneste år medført produktspeciali-

sering og helt nye driftsformer. En udvikling, som ofte stiller meget specielle krav til drifts- og avlsbygningers indretning og udformning, og som dermed potentielt truer den arkitektoniske kulturarv. Sonja Marie Overgaard gik i 2009 på barselsorlov og ventes tilbage til studierne i løbet af 2010.

Mikael Frausing har siden efteråret 2008 været tilknyttet Dansk Center for Herregårdsforskning som ph.d.-stipendiat med projektet *Herregårdene og oplevelsessamfundet – nyt liv i gamle bygninger* – et projekt, der beskæftiger sig med danske privatejede herregårde som kommercielle aktører i oplevelsesøkonomien. Projektet indgår i en forskningstradition, *Heritage Management*, der beskæftiger sig med kulturarvens bevaring og dens anvendelse til moderne formål. Turisme er, skønt relativt uudforsket som forskningsdisciplin, en social struktur, der er dybt meningsbærende for såvel turister som deres værter. Det handler blandt andet om at se på konsekvenserne for herregårdenes kulturarvsværdier, når de udnyttes i den knivskarpe konkurrence om turisternes gunst på det kommercielle oplevelsesøkonomiske marked. Mikael Frausing er uddannet cand. mag. i historie fra Aarhus Universitet med tillægskurser i turisme fra Aalborg Universitet. Han har praktisk erfaring med turismebranchen fra ansættelse på Hobro Turistbureau og journalistiske opgaver i turistbranchen.

I forlængelse af Mikael Frausings projekt arrangerede Dansk Center for Herregårdsforskning i samarbejde med museet i juni måned et seminar om de danske herregårde og oplevelsesøkonomi. Seminaret,

der blev afholdt på Højriis Slot, belyste forskellige sider af herregårdenes nye markeder, deres muligheder og begrænsninger i oplevelsesøkonomien, og blandt foredragsholderne var både forskere fra Århus Universitet, herregårdsejere og kommunale embedsmænd. Den afsluttende opsamling viste stor diskussionslyst blandt deltagerne. Et gennemgående tema for dagen var at finde svar på spørgsmålet om, *hvordan* oplevelsesøkonomien kan udnyttes, så den både skaber indtjening og respekterer kulturarvsværdierne. Hvor går grænsen, spurgte forsamlingen, og gav mange forskellige bud. Nogle mente, at mange besøgende betød øget risiko fra at slide mere på bygningerne, end indtægten var værd. Hertil svarede en af forskerne, at alternativet til at søge nye indtægtskilder meget ofte ville betyde bygningernes forfald og ødelæggelse. Noget, som ejeren af Højriis Slot, Vibeke Schwerin, også havde været inde på i tilfældet Højriis, hvor man hvert år de seneste 15 år havde arrangeret mordgæder, som appellerede til de besøgendes fantasi, og ladet dem færdes overalt på slottet. Andre tilhørere gjorde gældende, at hver enkelt herregård var unik, og at det derfor gjaldt om at finde løsninger, som passede til stedets særlige karakteristika, historie og atmosfære. I løbet af debatten kom det ikke til et entydigt svar på, hvad man kunne gøre for både at udnytte oplevelsesøkonomien og beskytte kulturarvsværdierne – det må vente til ph.d.-stipendiat Mikael Frausing fra Dansk Center for Herregårdsforskning har afsluttet sin forskning om samme emne.

Den 17., 18., 19., og 20. september var Gammel Estrup i samarbejde med Dansk Center for Herre-

gårdsforskning vært for Nordisk Slots- og Herregårdssymposium 2009. Omtrent 80 eksperter fra Sverige, Norge, Finland og Danmark var disse fire dage samlet for at diskutere den seneste udvikling på herregårdsområdet. Årets symposium – det syvende af sin art – tog udgangspunkt i helhederne og forsøgte at nuancere og kvalificere opfattelsen af de nordiske herregårde, som ofte er præget af folks forestillinger om kunsthåndværks hovedbygninger, smukke møbler og elegante kjoler. Avlsbygninger med teglværker og savværker har været en ligeså vigtig del af herregårdsmiljøet, fordi de oftest udgjorde det økonomiske fundament for den storslåede livsstil, der prægede de største nordiske herregårde. Fortiden er fortsat en levende del af herregårdene og et faktum, som ejerne dagligt må forholde sig til. Det kan være i form af de gamle – ofte forældede – avlsbygninger, de storslåede, men stærkt vedligeholdelseskrævende, haveanlæg eller blot de smukke, men utidssvarende, hovedbygninger. Især her i Danmark har en voksende økonomisk interesse for herregårdsområdet i de senere år muliggjort realiseringen af en lang række projekter, der skal sikre herregårdens økonomiske bæredygtighed. Denne øgede bevågenhed aktualiserer – måske noget paradoksalt – behovet for en styrket fælles nordisk forskningsindsats, der kan sætte herregårdene ind i en historisk sammenhæng og fokusere på den samtid, som kulturmiljøerne er udsprunget af. Kun ved at sætte avlsbygningerne, haverne eller hovedbygningerne ind i en historisk, arkitektonisk eller etnologisk sammenhæng kan eftertiden forstå,

hvorfor de nordiske herregårdes kulturmiljøer ser ud, som de gør – og hvad der er unikt og bevaringsværdigt. Netop fordi der sker så meget på området, og fordi det er så vigtigt at sætte fokus på, hvordan man bedst muligt bevarer, hvad der bør bevares, var det en stor glæde for museet, at det var lykkedes at samle så mange fagfolk og eksperter fra hele Norden. Det blev da også fire hektiske og udbytterige dage – heldigvis med højt solskin, som jo nok kan overbevise de fleste udlændinge om, at der er dejligt i Danmark, for slet ikke at tale om at iscenesætte den ekskursion til nogle af områdets fine herregårde, som også var en del af symposiet. Symposiet blev støttet af: Augustinus Fonden, Den Ingwersenske Fond, Johanne og Ejnar Flach-Bundegaards Fond, Margot og Thorvald Dreyers Fond, Nordisk Kulturfond og Stiftelsen Clara Lachmanns Fond, og der blev efterfølgende trykt en rapport om resultaterne af symposiet.

Indsamling og Registrering

I forbindelse med det ovenfor omtalte forskningsprojekt – *Kærlighed på Herregården – herregården som ægteskabsmarked 1880-1940* – blev personer, der har været ansat på danske herregårde i perioden, interviewet. Disse interviews er efterfølgende blevet transskriberet, registreret og arkiveret, og de indgik fra 2009 som en del af museets vidensbank. I forbindelse med projektet blev også indsamlet fotos af nogle tidligere ansatte på Gammel Estrup.

Herregårdens bibliotek blev, som nævnt, også indviet i 2009. I den forbindelse blev der dels indsamlet,

dels indkøbt bøger og genstande til rummet. I det hele taget er biblioteksprojektet en aldrig afsluttet sag, men en løbende proces, hvor der både indsamles de bøger, der har befundet sig på Gammel Estrup i beboet tid, og bøger, der har befundet sig i et herregårdsbibliotek, og som dermed kan danne grundstamme i museets forskningsbibliotek – til glæde og gavn for de unge forskere i Dansk Center for Herregårdsforskning. Fra arkivstudier har museet haft kendskab til titler og forfattere på nogle af de 5000 bind, der har været opstillet på rummets hylder i tidligere tider, hvorfor museet indkøbte følgende værker, da de blev udbudt på auktion: *Geschichte Griechenlands*, som er trykt i Breslau 1800-01, *Greek War History*, der er en 1700-tals udgivelse af grækeren Polybios' delvist bevarede historieværk fra andet århundrede f.Kr. og *Biographie Peters des Dritten Kaisers aller Reussen*, skrevet af Caspar von Saldern (1710-86) og trykt i Skt. Petersburg 1800. Alle tre titler optræder i et auktionskatalog fra 1818, hvor herregårdens daværende ejer, Jørgen greve Scheel (1768-1825) solgte ud af sit omfattende bibliotek. Midlerne til disse indkøb kom fra museets egen indsamlings- og/eller projektkonto og fra Augustinus Fonden, som endvidere betalte for en lysekrone og et samlet sæt af bøger til biblioteket.

I årets løb blev også indkøbt et maleri fra 1730'erne, der forestiller en adelsdame og hendes tjener. Det er den franske maler Nicolas Lancret (1690-1743), som har malet det, og det kommer fra en irsk samling, men blev udbudt på auktion hos Bruun Rasmussen i efteråret 2009. Maleriet blev købt med sigte på en

Det smukke portræt af Elenora Agnes Raben, malet af Peder Als, kom i 2009 for en stund tilbage i sine rette omgivelser ved siden af portrættet af ægtemanden Christen Scheel. Foto: David Slater, Gammel Estrup.

større vandreudstilling om Vestindien, som museet planlægger at åbne i 2010 eller 2011 – alt efter, hvornår udstillingens økonomi er på plads. Det er arkitekt Ulla Lunn, som er hovedentreprenør på udstillingen, og det sker i et samarbejde med blandt andre Nationalmuseet og Museum Sønderjylland.

I forlængelse af restaureringen og nyformidlingen af *Riddersalen* ansøgte museet i foråret 2009 Statens

Museum for Kunst om at få portrættet af Eleonora Agnes Raben (1743-1808), der var gift med Christen greve Scheel (1743-71), deponeret. Portrættet er malet af den danske hofmaler Peder Als og udgør en pendant til et maleri af hendes mand. De to portrætter, som er indføjede i to meget smukke, originale Louis Seize-rammer, har hængt på Gammel Estrup indtil 1926, hvor de blev afhændet, fordi slægten solgte herregården på dette tidspunkt. Siden er det lykkedes museet at generhverve portrættet af greven, mens maleriet af grevinden altså i dag ejes Statens Museum for Kunst. Bag de to malerier gemmer sig en klassisk kærlighedshistorie, om herregårdens unge, smukke grevepar, der i 1700-tallet på tragisk vis blev revet fra hinanden. Historien rummer alle de rigtige elementer for en dramatisk kærlighedshistorie: ufattelig rigdom, drama, jalousi, tidlig og tragisk død og ikke mindst kærlighed, der rakte ud over døden. Det ville derfor have været glædeligt for museet, om det havde været muligt at 'genforene' de elskende efter døden ved atter at ophænge dem side om side på museet. Imidlertid ønskede Statens Museum for Kunst at beholde maleriet, men indvilligede dog i, at det for en kort stund kunne udlånes til Gammel Estrup, hvor det blev hængt op i *Store Kabinet* sammen med maleriet af Christen Scheel.

Bevaring og Konservering

Et af de lidt større bevaringsprojekter er naturligvis den løbende vedligeholdelse af herregården. Gennem de seneste ti år har museet gennemført en omfattende restaurering, som hovedsageligt er betalt af private midler

fra fonde og sponsorer. Hvis disse gode resultater skal bibeholdes, vil det være nødvendigt at tilføre museet flere midler til den løbende vedligeholdelse. Museet har derfor gennem en årrække forsøgt at skaffe midler til de uundgåelige istandsættelser, der årligt vil være i så stort et hus som hovedbygningen, og i 2008 fik museet en bevilling på ½ mio. kr. fra Augustinus Fonden. Arbejderne, der omfattede understrykning af tagflader, eftersyn og reparation af henholdsvis sydfløjens tag og vestfløjens ditto, rensning af tagrender og nedløb samt eftersyn og udmåling af elektriske installationer og olie-fyr og endelig maler-istandsættelse af vinduer, porte, døre, træværk og facader blev påbegyndt i slutningen af 2008. Hovedparten af arbejdet – herunder specielt malerarbejdet – blev udført i 2009, hvor museet havde glæde af to malere fra malerfirmaet Gregers Vester Jacobsen fra Rønde hele foråret og det meste af sommeren. Og resultatet talte for sig selv, da herregårdens vinduer efterfølgende strålede smukke og farvemættede af barokgrå linoliemaling.

Et andet vedligeholdelsesprojekt foregik indendørs, hvor to af herregårdens rum blev restaureret i 2009. Det ene rum var *Riddersalen*, hvor gulvet, der længe havde været slemt medtaget af års slid fra skoene af de mange besøgende kombineret med en knap så nænsom gulvvask, blev understøttet, repareret og nymalet i overensstemmelse med 1700-tallets glæde ved bemalede overflader. Endvidere blev overfladen på alle paneler, gerigter og døre eftergået og udbedret. Det andet rum, der blev istandsat i 2009, var *Biblioteket*. Desværre var de originale reoler gået tabt, men det lykkedes at få

fremstillet nye efter forbillede fra Rosenholm og Arreskov. Gulvet blev udbedret, bejdset og lakeret, så det fremstod som et gulv fra 1880'ernes Gammel Estrup. Kaminen blev udbedret og bragt i funktion igen, således at der kan fyres op med brænde, hvilket skaber både varme og hygge i rummet.

I et mindre perspektiv – nærmere bestemt på genstandssiden – blev et af museets fine 1700-tals klenodier konserveret i Den Gamle By og vendte således endnu mere smuk og i fornyet tilstand retur til museet i 2009. Det drejede sig om et fint finer-barokskab fra o. 1700. Skabet er fineret i mørkere og lysere træsorter, og på de to døre er indlagt dekoration med en stjerne omgivet af sløjfeagtige figurer. På skabets sider er fineren indlagt i smukt sildebensmønster. Hertil kommer, at skabet altid har været i familiens eje og dermed også altid ”boet” på Gammel Estrup. I en kort periode efter herregården blev solgt i 1926 flyttede skabet dog med *Den sidste greves*, Christen greve Scheels, datter Lillian Scheel, som testamenterede det til sin niece Sonja Scheel. Herfra vendte skabet hjem i 1991, men har stået i depot, indtil det i 2009 var muligt at skaffe midlerne til at få skabet behørigt konserveret og istandsat. Det fine skab er nu udstillet i *Grønne Sal* på anden sal i vestfløjen.

I 2009 oplevede museet også den glæde, at det store restaureringsprojekt af *Fugletæpperne* blev afsluttet. Det er et restaureringsprojekt, der har stået på siden 2002 og er betalt af *Inge og Asker Larsens Fond* og udført af Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg. Dette museum købte vægtapeterne, da Gammel Estrup blev afhændet i første fjerdedel af 1900-tallet. Siden

har de i en periode været deponeret på museet, men blev allerede i 1950'erne trukket hjem med henblik på konservering. Da museet i 2002 istandsatte og åbnede syd- og vestfløjens anden sal, hvortil tapeterne er skabt, blev det atter aktuelt af få den fine belgiske serie renoveret og ophængt på sin oprindelige plads.

Malmkronen i kirken styrtede ned i årets løb – heldigvis uden af den ramte nogen eller noget, men styrtet nødvendiggjorde en genopretning og udbedring, hvilket blev gennemført i 2009. Nu hænger kronen atter smukt på sin plads og stråler med levende lys, når kirkerummet er i brug. Krogen er dog sikret ekstra godt, så museet undgår en gentagelse af den uheldige hændelse i fremtiden.

Sidst på året sendte museet et maleri af Augusta Winterfeldt, grevinde Scheel (1697-1740) til konservering på Fælleskonserveringen, der har til huse på ARoS i Århus. Augusta var gift med Christen greve Scheel (1695-1731), og hendes maleri danner pendant til et portræt af manden. Begge hænger i *Grevindens Kammer* på første sal i sydfløjen.

Personale, bestyrelse og netværk

Starten på 2009 blev markeret af et formandsskift i museets bestyrelse. Direktør Peter Jensen, der gennem en lang årrække havde siddet i bestyrelsen og siden 1998 fungeret som bestyrelsesformand, valgte den 16. januar at trække sig tilbage og hellige sig private sysler på adressen i Risskov. Som formand havde Peter Jensen over en årrække på godt ti år formået at ændre museets udvikling fra en stille tilværelse til en

*Igennem hele året var der travlhed i det store herregårdskøkken, hvor der blev bagt, skrællet æbler og ved juletid slagtet gris.
Foto: Gammel Estrup.*

dynamisk, professionel og bredt favnende kulturinstitution, der i samarbejde med erhvervsliv, offentlige instanser og en lang række herregårdsinteressenter havde sat sig for at få herregårdenes kulturarv på dagsordenen i det nye årtusind. Som afløser valgte Jørgen Andersen, der har en fortid som administrationschef i Aarhus Universitets Forskningsfond og direktør i Forskningsfondens Ejendomsselskab A/S.

På personalesiden var der fra årets begyndelse mangel på arbejdskraft til betjentstillingerne. Dels

havde den ene betjent en skade i det ene ben, der gjorde ham ukampdygtig i en længere periode, dels var den anden betjentstilling ledig, og det lykkedes først ved midsommer at få stillingen besat stabilt med Michael Barfoed Larsen, som kom fra en stilling som tømrer på Sjælland. Med ham – og med Jørgen Justesen sikkert tilbage i sin vante stilling som mu-seets alter ego – kom hele det praktiske område atter ind i stabil gænge til glæde og gavn for såvel ansatte som besøgende.

Med støtte fra Arbejdsmarkedets Feriefond kunne museet i 2009 tage hul på et nyt kapitel i herregårdens historie. Takket være en generøs bevilling kunne museet midt på året ansætte to museumsformidlere, cand.phil. i kunsthistorie Lone Bording Jensen og cand.mag. i historie Stine Lucia Rasmussen. De to formidlere blev ansat til at arbejde med formidling rettet mod børn og børnefamilier, og man kunne møde Stine udklædt som stuepigen i herskabets stuer, hvor hun fortalte om, hvordan livet på herregården så ud set med tjenestefolkenes øjne. Lone agerede portrætmaler og fortalte blandt andet om den specielle malerteknik, der var udbredt i sidste halvdel af 1700-tallet, hvor rokokoen var højeste mode blandt de adelige.

I årets løb oplevede museet stor udskiftning i den faglige gruppe, idet museumsinspektør Berit Guldmann Hornstrup blev ansat i Den Gamle By, sekretariatsleder for *Dansk Center for Herregårdsforskning* Pernille Roholt emigrerede til Indien med sin familie, og museumsinspektør Marie Aaberg Andersen gik på barselsorlov. I deres sted ansatte museet tre unge historikere, der alle på hver deres måde havde en aktuel indgang til herregårdsområdet. Trods de store omrokeringer tegnede det faglige perspektiv fortsat positivt for 2010.

I juni 2009 blev en af museets trofaste medarbejdere udmærket med en pris på kr. 20.000 fra Birte og Peter Jensens Fond. Denne gang var det Irene Lundquist, der havde tiltrådt stillingen som regnskabsmedarbejder ved Gammel Estrup – Herregårdsmuseet den 1. februar 2007. Dengang havde museet gennem

længere tid ønsket at forankre regnskabsfunktionen under mere faste og systematiske former, hvilket hidtil ikke havde været muligt, da arbejdet blev udført på konsulentbasis. Med Irene Lundquist blev der bragt system og konsekvens i museets regnskabsforhold. Endvidere lykkedes det hurtigt for hende at få udarbejdet den eftertragtede regnskabspraksis, at få opbygget en ny og forbedret administration og generelt få forbedret samtlige forretningsgange på museet og i museumsbutikken. Hertil kom, at Irene er afholdt af alle i organisationen, fordi hun altid besidder det store overblik over alle praktiske forhold og dermed rummer nøglen til at få hverdagen til at fungere optimalt for alle parter. Hendes helt store force er imidlertid, at hun er uhyre hjælpsom og altid er klar til at give en hjælpende hånd i en spidsbelastning eller lægge øre til kollegernes store og små besværligheder – prisen kunne med andre ord ikke være mere velfortjent.

Haveholdet, der i 2009 bestod af to pædagoger og syv til ti udviklingshæmmede fra Rougsø Centeret, passede også i 2009 herregårdens udenomsarealer, have og orangerier til U.G. Alle bede blev sirligt luget, de mange planter i krukke og bede blev trofast vandet, alleernes træer blev beskåret, ukrudtet på pigstensbelægningerne brændt væk, og alle plæner og græsrabatter blev samvittighedsfuldt klippet. Endvidere har haveholdet hver dag spredt glæde og smil omkring sig og givet et nap med, når noget skulle flyttes eller ryddes op på museet. Det har med andre ord været et velfungerende samarbejde, som museet sætter stor pris på hver eneste dag året rundt.

Også i 2009 har netværket vist sig helt uundværligt for museet. Dels har medlemmerne mødt op til alle museets arrangementer enten som nødvendig assistance eller som interesserede deltagere i museets aktiviteter, dels har en garvet garde sørget for, at der var friske blomster på museet hele sommeren igennem, at der blev bagt kager og brød i køkkenet sommeren over og syet gardiner, dragter og forhæng til huset. Uden disse brave mennesker var det ikke muligt for museet at gennemføre en brøkdel af de aktiviteter, der var på tapetet i 2009.

Sidst men ikke mindst skal nævnes museets trofaste personale. Endnu et år har de taget tønnen med at klare det daglige slid og tage alle de opgaver og vagter, som ingen andre vil. Stor tak til alle for den engagerede indsats, der bliver yder hver dag året rundt. Uden et professionelt personale, intet museum!

Til slut

Mandag den 10. august kl. 9:30 blev Gammel Estrup – Herregårdsmuseet ramt af et voldsomt lynnedslag. Lynnedslaget var så kraftigt, forårsagede så omfattende skader og gav så uforholdsmæssigt højt og voldsomt et brag og lysglimt, der chokerede såvel museets ansatte som 'haveholdet', at alle var overbevist om, at lynet ramte bygningen direkte. Imidlertid ville forsikringsselskabet ikke anerkende skaden som et direkte lynnedslag, hvilket var et hårdt slag for museet, idet skaderne ramte museets tyverialarmer, brandalarmer, telefoner, overvågningskameraer, computere og brandtæppeautomatik og beløb sig til

godt og vel en halv mio. kr. Imidlertid viste Kulturarvsstyrelsen sig kulante og hjalp museet ud af den penible situation ved at træde til med de nødvendige midler til at dække skadens omfang. Det var bestemt en lykkelig udgang på en situation, der let kunne have vist sig fatal for museet. Der blev naturligvis straks truffet anstalter til at sikre museet bedre frem over – både sikrings- og forsikringsmæssigt – så situationen ikke gentager sig.

Lidt tidligere på året blev museets anstrengelser gennem de seneste tre år for at forbedre herregårdens vedligeholdelse og fastholde de seneste ti års renovering af bygningsmassen kronet med held – Folketinget havde bevilget 800.000 kr. årligt i fire år til herregårdens vedligeholdelse. Det var helt klart den største og bedste begivenhed i 2009, og museet glæder sig over, at det endelig er blevet mulig, at bevare nogle af de store kulturarvsværdier, herregården besidder.

På årets symposium stod det klart, at inddragelsen af avlsgården og kulturlandskabet er vigtig, når man skal forstå herregårdens virke og betydning gennem historien. Dansk landbrugsmuseum, der er en statsinstitution, har til huse i bygningerne i dag. Foto: Gammel Estrup.